

एप्रिल २००९ Rs. 10/-

/ 68

चांदोबा

१. तुम्ही 'चोंदोरा' उर्फ 'बंदामा'चे वर्गीकार अहम को? मरल्यात कोंबल्या नावेतले हे मासिक वाचता ते सिद्ध.

२. तुम्ही वर्गीकार नसतात तर तुम्ही वाचण्यासाठी हे मासिक कुठून मिळवता? (✓ ही खूण करा)

विक्रेता : _____

व्यवसाय : _____

प्रेम : _____

३. तुम्ही प्रत कित्येक वाचतात?

४. तुम्हाला त्यांतली कोणती सर्वात आवडतात? आवडीनुसार क्रम द्या.

१. _____

२. _____

३. _____

४. _____

५. _____

६. _____

५. चोंदोरात तुम्हाला आवडणाऱ्या कोणत्या गोष्टी व सर्वात आवडणारा मिळत नाहीत? तुम्हाला ती हवी आहेत त्यांची नवे लिहा.

१. _____

२. _____

३. _____

४. _____

५. _____

६. तुम्हाला कोणत्या प्रकारची चिन्ने आवडता आहेत? (कवयेचे वा सवराचे शीर्षक आणि कोणत्या महिन्याचा अंक ते कळवा.)

१. _____

२. _____

३. _____

४. _____

५. _____

६. _____

८. (अ). व्यावसायिक माहिती

तुम्ही वडील : _____

तुम्ही आई : _____

(ब) तुम्हाचे मासिक उत्पन्न : (✓ अशी खूण करा)

रु. ५००० = _____

रु. ५,००० - १०,००० = _____

रु. १०,००० पेक्षा जास्त = _____

९. तुम्ही टेलिविजन पाहता को?

दूरदर्शन : _____

स्टेलाईट बॅलन : _____

१०. तुम्हा टीव्ही कसला आहे? (काळा/पांढरा)

रंगीत : _____ ?

११. तुम्ही शस्त्रे कसे जाता?

घर्षी घालत : _____

हाल्लेखीत घालत : _____

सार्वजनिक बसने : _____

स्वतःच्या वाहनाने

खेन चाखी : _____

चार चाखी : _____

तुम्हाला सार्वजनिक सोळाव्या कोण वेतल?

पालक : _____

व्यायक्त : _____

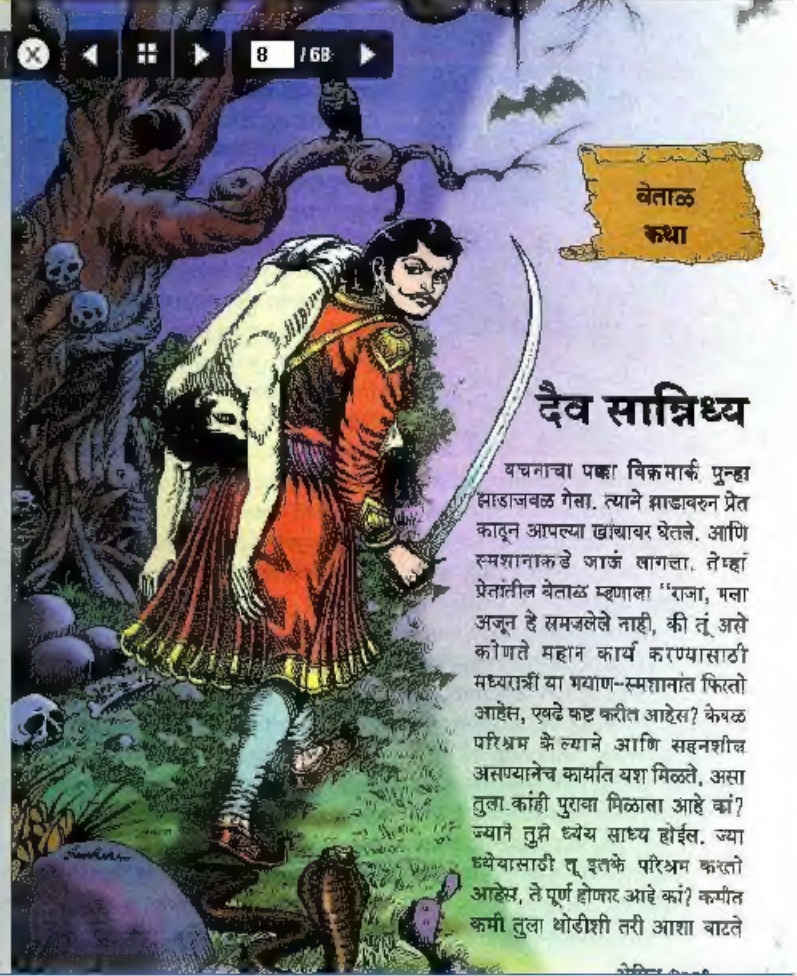
१२. खास शुभांसाठी असलेल्या इतर एखाद्या मासिकाचे तुम्ही वर्षाभर आहता को?

नाही : _____

१३. तुम्ही रोजचे घडामोड पाहता को?

नाही : _____

नाही : _____

वेताळ कथा

दैव सान्निध्य

वचनाचा पक्का विक्रमार्क पुन्हा झाडाजवळ गेला. त्याने झाडावरून प्रेत काढून आपल्या छायावर घेतले. आणि स्वशानाकडे जाऊ लागला. तेव्हा प्रेतांतील वेताळ म्हणाला "राजा, मला अजून हे समजलेले नाही, की तू असे कोणते महान कार्य करण्यासाठी मध्यरात्री या भयान-स्मरानांत फिरतो आहेस, एवढे काढ करीत आहेस? केवळ परिश्रम के ल्याने आणि सहनशील असण्यानेच कार्यात यश मिळते, असा तुला काही पुरावा मिळाला आहे का? ज्याने तुझे ध्वंय साध्य होईल. ज्या ध्वंयासाठी तू इतके परिश्रम करतो आहेस, ते पूर्ण होणार आहे का? कमीत कमी तुला थोडीशी तरी आशा वाटते

कां? जर असे नसेल तर तुझे सारे परिश्रम बाया जातील. तुला सावध करण्यासाठी रामाचारी नांवाच्या पुजाऱ्याची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक. आणि स्वतःला सुधार." असे म्हणून बेताळ गोष्ट सांगू लागला.

चक्रपुरीचा राजा चंद्रसेन आजारी पडला. पैदांनी आपल्या कडून सर्वतोपरीने प्रयत्न केले. पण त्याची तब्येत सुधारली नाही. राजाने एक दिवस एक स्वप्न पाहिले. त्याच्या स्वप्नांत एक दिव्यपुरुष अवतरला. आणि म्हणाला "तुझ्या राजवटीत, लोकांचा स्वार्थ पराकोटीला जाऊन पोचला आहे. लोक दिवसाउजेडी पापे करत आहेत. कुल, मंद, जात, धावरून आपल्या सहनारिकाचा अपमान केला जातो आहे, द्वेष वाढतो आहे. प्रजेच्या चुकांची जबाबदारी राजाचीच असते. ह्याच कारणांमुळे तू ज्याचे

निदान सुद्धा करता येत नाही, इतक्या भयंकर आजाराचा बळी झाला आहेस."

चंद्रसेनाने त्या दिव्य पुरुषास बंदन करून विचारले, "मी माही चूक स्वतः सुघारीन. पण त्याआधी हा अजार तर बरा व्हायला पाहिजे ना? म्हणून आपण कृपा करून कांहीतरी उपाय सांगा."

तो दिव्यपुरुष म्हणाला, "केवळ तीन तुळशीची पाने खा. तुम्हा आजार बरा होईल. पण जी व्यक्ती ही पाने तुझ्या नोंदत घालेल, तिने वहा वर्षे देवाजवळून एक क्षण सुद्धा न हलता अतिशय भक्तीभावाने देवाची पूजा केली असली पाहिजे." असे म्हणून तो विष्णु पुरुष अदृश्य झाला.

सकाळ झाल्यावर चंद्रसेनाने मंत्र्यांना बोलावून आपल्या स्वप्नाधिबयी सांगितले. सगळ्यांना ते स्वप्न खरे आहे असे वाटले. म्हणून महाराजांना जो बरा करू शकेल अशा व्यक्तीचा शोध घेण्यास ते निघाले.

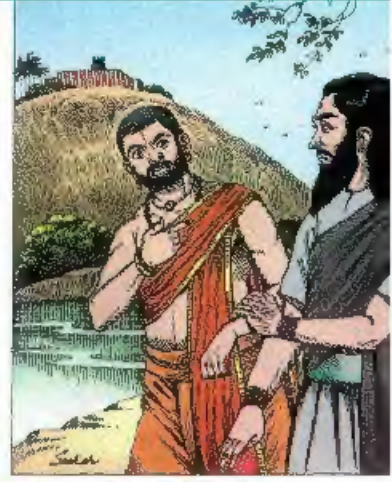
सीतापूर नांवाच्या गांवात रामाचे एक प्रसिद्ध देऊळ होते. त्या देवळाचा पुजारी रामाचारी उच्च कोटीतला भक्त होता. तो अत्यंत सत्शील होता. बारा वर्षांपूर्वी त्याला एका पंडिताबरोबर वाद करायला लागला होता. तो पंडित बुरच्या देशांत जाऊन ज्वालामाली देवाची भक्ती करू लागला. या देवाचा उल्लेख पुराणांत देखील नाही. त्याचा असा दावा होता की हा ज्वालामाली, शंकर आणि केशवपेक्षा श्रेष्ठ आहे. रामाचारीला त्याचा हा प्रचार ब म्हणणे पडले नाही. तो ह्या पंडिताशी वादविवाद करत राहिला, तरी त्याचा कांही उपयोग झाला

नाही. शेवटी कंटाळून तो पंडितास म्हणाला "तुझ्याशी बोलून कांही फायदा नाही. तुझ्या-सारख्या माणसाला शिवणें देखील पाप आहे." असे म्हणून तो तिथून निवून जाऊ लागला. "ज्वालामालीवर विश्वास ठेवणाऱ्यांना कुठलेही पाप शिवू शकत नाही. म्हणून तुला शिचण्यास मी जरासुद्धा क्षमरत नाही. तुला शिवून धोडेसे पाप मी तुला कांसतो. जोपर्यंत तू ज्वालामालीवर विश्वास ठेवणार नाहीस, तोपर्यंत हे पाप तुला सोडणार नाही. तुलाच चिकटून राहील." असे म्हणत पंडिताने रामाचारीचा हात पकडून त्याला थांबविले.

रामाचारीने आपला हात तांबडतोब सोडवला, आणि सरळ राममंदिरात जाऊन रामात म्हणू लागला. "हे प्रभुरामचंद्रा, एक पापी मला शिवला आहे. जोपर्यंत मी पापमुक्त झालो आहे असा कौल तू देत नाहीस, तोपर्यंत मी येथून हलणार नाही."

त्या क्षणापासून रामाचारी मंदिरात राहू लागला. त्याच्या बायको, मुलांनी त्याची खूप मनघरणी केली. तरी तो घरी यायला तयार झाला नाही. अशा तऱ्हेने बारा वर्षे गेली. लोक त्याला महाभक्त म्हणू लागले. रामाचेच नाही तर त्याचे देखील दर्शन घ्यायला लोक येऊ लागले.

चंद्रसेनाच्या मंत्र्यांना रामाचारी विषयी खबर मिळाली. राजधानीत येण्यास त्याला बोलावणे पाठवले. परंतु त्याला नेण्यास आलेल्या दूतांना त्याने साफ सांगितले "मी प्रतिज्ञा-बद्ध आहे. कुठल्याही परिस्थितीत राममंदिर सोडून येऊ शकत नाही."

तेव्हा एका मंत्र्याने त्याला स्वतः भेटून सांगितले की महाराजांकडे आलास तर एक लाख मोहोरा मिळतील. त्याने रामाचारीला धमकी पण दिली की जर तो आला नाही तर त्याला कठोर शिक्षा मिळेल. रामाचारीने आपले म्हणणे सोडले नाही. त्याचा विश्वास होता की रामच त्याचे रक्षण करेल.

रामाचारीच्या भक्तीवर खूष होऊन मंत्री म्हणाले, "स्वामी, देव तुम्हाला कोल वेईब म्हणून तुम्ही वाट पहात आहेत ना? महाराजांना जर आपण बरे करू शकतात तर असे सिद्ध होईल, की ज्वालामालीच्या भक्ताच्या स्पर्शाने लागलेल्या पापांतून आपण मुक्त झाला आहात. म्हणून आपण महाराजांना बरे करा म्हणजे आपल्याला कोल मिळेल व महाराज पण बरे होतील. एका दगडांत दोन पक्षी."

खांबोबा

11

ऑगस्ट २००१

रामाचारी आपले खोके हलवत म्हणाला, "चंद्रसेन महाराजांचे कडील उग्रसेन महाराज दखणी पा देवळात येत असत. महाराज चंद्रसेन एकदा मुळां येथे आले नाहीत. त्यामुळेच प्रभु रामचंद्र त्यांना येथे बोलवत आहेत. जोपर्यंत काँल मिळत नाही, तोपर्यंत मंदिर सोडण्याचा प्रयत्नच येत नाही. महाराजांनाच येथे येऊन या." त्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

अशा स्थितीत मंत्री विचार काय करणार? राजधानीस जाऊन त्यांनी सर्व हकीगत सविस्तरपणे महाराजांना सांगितली. हे सर्व ऐकून महाराज म्हणाले, "रामाचारी एक महान भक्त आहे. अशा महान भक्ताच्या दर्शनाने माझी सगळी पापे धुऊन निघतील. माझे स्वप्न पुरे व्हायचे दिवस जवळ येत आहेत. मला सीतापूरच्या राममंदिरात येऊन जाण्याची व्यवस्था करा."

अप्रिल २००१

12

चांदोबा

राजाला सीतापूरला नेण्याची व्यवस्था ताबडतोब केली गेली. मोत्यांनी सजविलेल्या पालखीत त्यांना झोपवले. भोयांनी सावधपणे अशी पालखी वाहून नेली, की राजाला कुठल्याही प्रकाराचा त्रास होऊ नये. पालखीच्या पुढे सैनिक, मागे राजाचा परिवार; त्यामागे परत सैनिक होते. सीतापूरच्या वेशीशी पोचत असतानाच जोराचे वादळ आले. वादळापासून बचावण्यासाठी भोयांनी एका नृशाळातील पालखी उतरविली. सैनिक व बाकी सगळे लोक झाडाच्या चारीबाजूला उभे राहिले.

त्याच वेळी तिथे एक साधू आला. सरळ राजाजवळ येऊन त्याने विचारले "भुला, तुम्हा प्रवास कुठपर्यंत?"

राजा वसण्याचा प्रयत्न करू लागला, तेव्हा साधूने त्याला उठू दिले नाही. राजाने पडल्या पडल्याच त्याला आपली कहाणी ऐकविली. साधू राजाचे म्हणणे ऐकल्यानंतर म्हणाला "माझ्याकडे तुळशीची अशी पाने आहेत ज्यामुळे कुठल्याही रोगावर इलाज होऊ शकतो. तू तीन पाने खाव्हीस तर तुम्हा आजार बरा होईल."

"साधू महाराज, माझा आजार फार विचित्र आहे. दहा वर्षे एक क्षणही मंदिर न सोडता आपण राहिला आहात का?" चंद्रसेनाने साधूला विचारले.

साधू हसत म्हणाला "मी तर रोज फिरणारा आहे." दुसऱ्या क्षणी राजा म्हणाला, "मी रामाचारीच्या हातचीच पाने खाईन."

"भुला तू ज्ञानी आहेस. पण थोडेफार अज्ञान

तुझ्यामध्ये अजूनही आहे. म्हणून तू रामाचारीकडे जाण्याचा हट्ट करत आहेस. तिथे तुला काही यश मिळणार नाही. तू येथूनच परत जाऊ शकतोस. मी दिलेली तुळशीची पाने खाऊन बरा होऊन येथूनच परत जा." साधूने राजाला समजावत म्हटले.

मंत्री हे सर्व बोलणे ऐकले होता. तो पुढे येऊन महाराजांना म्हणाला "महाराज, हे स्वतः-ला फिरणारे मानतात. ह्याचा अर्थ हे कुठल्याही मंदिरात बौद्धा वेळ देखील थांबत नाहीत. आणि बरे ह्यांचे म्हणणे आहे की रामाचारीकडे जाऊन कांही फायदा नाही. असे दिसते आहे की आपली परिक्षा श्रेण्यास डांग्या श्रीरामचंद्रांनी आपले दूत म्हणून पाठविले आहे. किंवा हे शत्रूचे गुप्तहेर असतील, ज्यांना आपण बरे झालेले बघवणार नाही. आपण इतक्या दूरवर आलोच आहोत तर ह्यांच्यावर विश्वास ठेवून रामाचारीकडे कां बरे जायचे नाही?"

थोडा वेळ विचार करून चंद्रसेन म्हणाला, "साधू महाराज आपल्या बोलण्यामुळे मला तर ज्ञान झाले आहे. पण कांही लोकांना एखादी गोष्ट सिद्ध झाल्यावरच कळते. मी रामाचारीकडे जाऊन येतो. तोपर्यंत आपण इथेच रहात का?"

साधूने तिथे थांबण्यास होकार दिला. थोड्यावेळाने वादळाचा जोर आणखी वाढला. चंद्रसेन राममंदिरात गेला व त्याने रामाचारीने दिलेली तीन तुळशीची पाने खाही. पण त्याचा काही प्रभाव पडला नाही. खिन्न व निराशा रामाचारीला राजा म्हणाला, "माझ्या-खांदोबा

बरोबर साधूचे दर्शन करण्यास चला."

चंद्रसेन, त्याचा परिवार, रामाचारी, सगळे साधूकडे आले. साधूने दिलेली तीन तुळशीची पाने खाऊन राजा बरा झाला. त्याच्या अंगात चांगली ताकद आली. पालखीतून उतरून तो इकडे तिकडे फिरू लागला. मग साधूचा निरोप घेऊन तो राजधानीस परतला. खिन्न, निराशा रामाचारी देवळाकडे न जाता सरळ आपल्या घराकडे गेला.

वेताळ राजाला गोष्ट सांगून म्हणाला, "बारा वर्षे रामाचारी बरी गेला नाही, की आपल्या बायकोमुलांबरोबर राहिला नाही. अशा महाभक्ताने दिलेली तुळशीची पाने चंद्रसेनाला बरी करू शकली नाहीत. हे किथिन्न वाटत नाही का? बारा वर्षांपर्यंत प्रतिज्ञाभंग न करता, त्याने इतके निश्चयाने आपले आयुष्य देवळात घालविले.

13

अप्रिल २००१

त्याची निष्ठा, पूजा, असाग्राम्य आहे. पण शेवटी तो देवळांत न जाता सरळ घरीं गेला. तो नास्तिक तर नाही झाला? देवावरचा त्याचा विश्वास उडाला तर नाही? दुसऱ्या बाजूला त्या साधूकडे बघ.

तो कोणत्याही मंदिरात थोड्यावेळ देखील थांबत नाही. त्याच्या हातची तुळशीची पाने खाऊन राजा बरा झाला. हे तुला असाक्य आणि विचित्र वाटत नाही का? माझ्या झा शंकेचे उत्तर माहित असूनही तू जर मीन पाळलेस तर तुझ्या डोळ्याची शकले होतील."

राजा विभ्रमार्कने त्याची शंका दूर करत म्हटले "जिघर्षयन्त देव आणि देवाचा सहवास ह्यावरील विश्वासाची गोष्ट आहे. तिघपर्यंत रामाचारी आणि साधूचे विचार, मार्ग, वेगवेगळे आहेत. रामाचारी दुराकारी आहे, कारण त्याला असे वाटते की ज्या देवावर त्याचा विश्वास आहे तो फक्त मंदिरातच आहे. बाकी सगळे छोटे आहेत. ह्याचमुळे दूरच्या प्रांतातून आलेल्या पंक्तिताला त्याने पापी ठरवले आणि ज्वालामालीस देव मानण्यास नकार दिला. इतकेच काय तर त्याला

सिवागेंदेखीत पाप आहे असे मानले. पण जेव्हा त्याने दिलेल्या तीन तुळशीच्या पानांचा राजावर परिणाम झाला नाही, त्याचा आजार बरा झाला नाही, तेव्हा त्याचा अहंकार मावळला. त्याला कळले की खरे तर त्याला आताच ईश्वराचे साक्षिद्वय मिळाले आहे. त्याला हे सत्य कळले की सारावेळ देवळांत बसून ईश्वराचा सहवास मिळत नाही.

आता योग्याची गोष्ट घेऊ. तो सदाग्रमण करणारा, सगळीकडे फिरत असतो. कारण त्याच्या मताने हे जग म्हणजेच एक मंदिर आहे. प्रत्येक माणसांत देवत्व शोधणारा तो पुण्यधान पुरुष आहे, म्हणून त्याने दिलेल्या तुळशीच्या पानांनी राजा बरा झाला.

देवाबद्दल रामाचारी व साधूच्या विचारांत जो फरक आहे, तो समजून घेतल्यास राजाच्या बरा होण्यांत काही वैचित्र्य किंवा अशक्यता वाटणार नाही."

असा तऱ्हेने राजाचा मौनभंग झाल्यामुळे वेताळ प्रेतासहित अदृश्य ढोऊन पुन्हा झाडावर जाऊन बसला.

3

(गणकमुग जमातीद्वारांच्याबरोबर जाऊन खडग, जीवदत्त एका नदीच्या काठावर चोरांना भेटले. मध्यरात्री जेव्हा खडग व जीवदत्त त्यांच्यावर दह्रा करणार होते तेव्हाच जवळच्या डोंगरातल्या गुहेतून मांत्रिकाने पाठवलेली एक हिंडीस राक्षसी, जोरजोरात जोरझट चोरांच्या दिशेने येऊ लागली.... पुढे चावू)

जळणाऱ्या लाल निखान्यांसमोर बसून चोरांचा सरदार आपल्या साथीदारांशी बोलत होता. गुहेतून आलेल्या त्या राक्षसीच्या किंकाळ्या ऐकून तो तिकडे वळला. त्याला दिसले की एक काळी, कभिन्न, हिंडीस राक्षसी त्यांच्याकडे घाबत येते आहे. त्या काळ्या छडीच्या हातात एक जळती मशाल पण आहे.

की ही आपल्यालाच खायला येते आहे. हिच्या पासून आपले रक्षण केडे पाहिजे." असे म्हणून चार चोर नदीच्या बाजूला पळायला लागले. "डरपोक लेकाचे, पळूनका, आपण भालांनी तिच्या चिंध्या करू." चोरांचा सरदार ओरडू लागला.

"काय भयानक रूप आहे. ही कोणी राक्षसी किंवा डोंगरी लावसर आहे की काय?" असे म्हणत सरदार उठला. "सव्हा असे दिसते आहे

पण त्याच्या साथीदारांनी त्याचे बोलणे अनिवात ऐकले नाही. कोणी हाडांमागे, तर कोणी नदीकडे पळू लागले. येवढ्यांत ती भयानक राक्षसीण झोपलेल्या चोरांवर तुटून

पडली. आणि त्यांना लाथा मारू लागली. तिने आपल्या मशालीने त्यांच्या कपड्यांना आग लावली. सगळीकडे भयानक दृश्य दिसू लागले.

झाडावर बसलेल्या खड्ग व जीवदत्ताने हे दृश्य पाहिले. एक क्षणभर ते अवाक झाले. त्याच झाडाखाली गण्डकमृग जमातीचे चार लोक होते, ते तर भीतीने परपर फांपू लागले.

“खड्ग, ही बाई ना कुणी राक्षसी ना कुणी पिशाचीण आहे. मांत्रिकाने आपल्या मंत्रसामर्थ्याने कुणाला तरी यश करून घेऊन, ह्या रुपांत पाठविले आहे.” जीवदत्ताने आपली शंका बोलून दाखवली.

“कोणी कां असेना, जे काम आपण करणार होतो, ते काम ह्या मांत्रिकच करतो आहे. चोर जेव्हा पळून जातील तेव्हा कणसाच्या पोत्यात

अप्रिल २००१

16

बांधलेल्या स्वर्णाचारीला सोडवून घेऊन, आपण इथून निघून जाऊ.” खड्गवर्मा म्हणाला.

नदीच्या तीरावर त्या राक्षसीचे चाललेले भयानक कृत्य बघून जीवदत्त म्हणाला “असे दिसते आहे की चोरांचा सरदार धाडसी आहे. त्याच्या बरोबर त्याचे कांही साथीदार पण आहेत. त्यांच्या मदतीने कुठल्याही क्षणी तो मागून तिच्यावर हल्ला करू शकेल. बघू, काय होईल ते.” खड्गवर्मा म्हणाला “जीवदत्ता, ह्या गडबडीत, स्वर्णाचारी उंटांच्या पायबळीं तुडवला तर जाणार नाही ना?”

तेवढ्यांत ज्या गुहेत मांत्रिक होता, तिथून एका मोठी ज्योत प्रज्वलित झाली. मांत्रिक तिच्यावर तेलांत भिजवलेल्या मशाली पेटवू लागला, व “शांभवी भैवी” असे म्हणत चोरांवर फेकू लागला.

ह्या नवीन हत्य्याने भांबावलेला सरदार आपल्या साथीदारांना म्हणाला, “हे उंटवीरांनो, ही हिंडीस बाई कुणीतरी पिशाचीण आहे, आणि वरच्या गुहेत तिचा कोणी साथीदार पण आहे. सर्वजण नदीत उतरण्यास तयार व्हा. कणसांची पोती पण नदीत फेका. पाण्याबरोबर ती म्हात येतील. मग कुठेतरी त्यांना परत गोळा करू.”

तेवढ्यांत मांत्रिक हातातली मशाल इकडे तिकडे फिरवत ओरडू लागला, “ए जटाधारी भुता, तू अजून पर्यंत ह्या चोरांना यमलोकात नाही पाठवलेस? कणसांची पोती नदीत

चाखोच

फेकणाऱ्या त्या चोरांना पकड आणि नदीतल्या भुताचे भक्ष्य बनवून टाक.”

मांत्रिकाची आज्ञा ऐकताच जटाधारी भुताने, झाडावर कणसांची पोती घेऊन जाणाऱ्या चोरांना पकडून नदीत फेकायला सुरवात केली.

तेवढ्यांत एक मानवी आवाज आला, “वांचवा, मला वांचवा. मला नदीत फेकू नका.” पण ज्या पोत्यांत स्वर्णाचारी होता ते देखील नदीत फेकले गेले.

जीवदत्ताने तो आवाज ओळखला. जो ओरडतो आहे तो स्वर्णाचारीच आहे. कणसें भरलेले पोते बुडत नाही, त्यामुळे ते वहात किनाऱ्याला लागले. गण्डकमृग जमातीवाल्यांना सांगित की “नदीच्या किनाऱ्याने पुढे जा व ते पोते किनाऱ्याला लागले की पकडा.” असे म्हणून जीवदत्त खाली उतरला.

“तुला गण्डकमृग जमातीवाल्यांना जे काय सांगायचे ते सांगून फल ये. मी ह्याच झाडावर बसून तुम्ही बाट पाहीन.” असे म्हणत खड्गवर्माने आपले धनुष्यबाण आपल्या हातांत घेतले.

जटाधारी भुताच्या आक्रमणाने शस्त्रलेल्या चोरांचा सरदार आपल्या साथीदारांना म्हणाला, “नदीच्या कांठाने पळा. कोसही करून कणसांची पोती आपण मिळवली पाहिजेत.” असे म्हणत तो पण पळू लागला.

“मी उशीर करून अनर्थ केला, बदमाश जीव

चाकोच

17

वांचवून पळत आहेत” असे म्हणत खड्गवर्माने सरदारावर एक बाण सोडला, पण तो पर्यंत सव्धार खूप दूर गेला होता. त्यामुळे त्याच्यावर बाणाचा कांही परिणाम झाला नाही.

आता सगळीकडे एकदम शांतता पसरली. जसा काही जोराने पडणारा पाऊस पावला आहे. तेवढ्यांत मांत्रिक गुहेबाहेर येऊन ओरडायला लागला, “जरे जटाभूत, कुठे आहेस तू? कणसांची पोती थोडीतरी मिळाली की नाही?” जटाभूत लांब लांब टांगा टाकत गुहेकडे येणार, येवढ्यांत त्याला गण्डकमृग जमातवाले दिसले. तो ताबडतोब भयानक कर्कश आवाजात किंवाळायला लागला.

“यमवृत्त एक शिंगवाल्या बैलावर चढून बर्फा-भाते घेऊन येत आहेत.” जटाभुताच्या

अप्रिल २००१

किंकाळ्या ऐकून मांत्रिक बोडा पुढे आला. मशातीच्या उजेडांत त्याने गण्डकमृग व त्यावर स्वार झालेल्या तोकांना बघितले. तो मग जोरजोरांत ओत्तून सांगू लागला की "अरे जटाभूत, हे कोणी यमदूत नाहीत, कीं एक शिंगवाले बैल! हे गण्डकमृग जमातीचे लोक व हे त्यांचे गण्डकमृग आहेत. अंगोदर या माणसांना पकडून खा, नंतर त्या मृगांना खाऊ शकतोस."

खड्गवर्मा व जीवदत्ताच्या लक्षांत आले की गण्डकमृग जमातवाले संकटात सापडणार आहेत. तेव्हां ते त्वरेने त्यांच्याडे जाऊ लागले. खड्गवर्मानी जटाभूतावर एक बाण मारला. पण त्याच्या शरीरावर बोट केस असल्यामुळे

त्याच्यावर बाणाचा कांहीही परिणाम झाला नाही.

"गुरु, माझ्यावर कोणीतरी बाण मारत आहे." जटाभूत जोरडला. मांत्रिक पळत येणाऱ्या खड्ग व जीवदत्ताला बघून ओरडला. "अरे ए जटाभूत, बाण भाणारा क्षत्रिय विसतो आहे. बुरसा अर्धा क्षत्रिय व अर्धा मांत्रिक विसतो आहे. माझ्या मंत्रवंदाच्या सहाय्याने त्यांचे भस्म करून हवेंत फेकून टाकीन." तो उडी मारून गुहेच्या आंत गेला.

गुहेकडे संशयाने बघत खड्गवर्मा जीवदत्ताला म्हणाला, "जीव, तुझ्या ह्या पोषाखाने मांत्रिकाला घाबरवलेले विसते. त्याला कळलेले आहे की तुला पण मंत्रतंत्र येताल. म्हणून बडबडत तो गुहेत पळाला. आता आपण काय करायचे?"

"प्रथम आपण त्या मांत्रिकाची व जटाभूताची खबर घेतली पाहिजे. हेच ठीक होईल ना?" जीवदत्त म्हणाला.

"मग उशीर कशावा? चल, गुहेतच घुसूया." असे म्हणत खड्गवर्मा पुढे झाला. दोघांनी आंत जाण्यापूर्वी सभोवार बघितले. गण्डकमृग जमातीचे तीन जण जटाभूताला भात्यांनी भोसकायचा प्रयत्न करत होते. पण भूत त्यांच्या बारांपासून बचाव करत "गुरुगुरु" ओरडत गुहेकडे पळत येऊ लागले.

गण्डकमृग जमातीचा एकजण मृगावरून

खाली उतरून जीवदत्ताजवळ येउन सांगू लागला "सरकार, मोठी चूक झाली. आमच्याकडे अशी कुठली शक्ती असली तर त्या भुताला सहज पकडले असते, असं बाटतंय की आमच्या हल्ल्याचा त्याच्यावर कांहीच परिणाम झाला नाही. आम्ही त्याला जखमी करू शकलो नाही, कारण त्याचे पूर्ण शरीर जटांनी झाकलेले आहे."

"ह्यावेळीं तुमच्या म्हणण्या प्रमाणे भुताला दोराचा फांस पकडून पकडू, तुम्ही लोक इथेच पांदा. आम्ही गुहेत जाऊन त्या भुताला आणि त्याच्या भालकांला पण पकडून आणू." जीवदत्त म्हणाला.

खड्ग आणि जीवदत्त खड्कांवरून चढत गुहेच्या बापशी पोहोचले. त्याआधीच जटाभूत गुहेच्या आंत झुसला. आणि मांत्रिकाला सांगू लागला "गुरु, एकशिंंगवाल्या बैलांवर बसलेल्या त्या दूतांना दोन मानव प्रदत्त आहेत. सगळे गुहेकडे येत आहेत. बघकरच त्यांचे भस्म करून हवेंत उधळ्या."

थोड्या वेळानंतर खड्गवर्मा व जीवदत्त गुहेत आले. पण तिथे जटाभूत नव्हता, की मांत्रिक नव्हता. "जीव, त्या दोघांकडे मायावी शक्ती आहे की काय?" आश्चर्यचकित होत खड्गवर्मा म्हणाला.

"जर अशी शक्ती आंच्याकडे जसेल तर चोरांनी चोरलेला भाल हुटायचा प्रयत्न ते कशात करतील?" जीवदत्त म्हणाला. तेव्हां चांदोवा

त्यांना दिसले की एक दगड थोडाला सरकलेला आहे. जोर लावून त्यांनी तो दगड पूर्ण सरकवला. झालेल्या फटीतून त्या दोघांनी बघितले तेव्हा त्यांना कोणीही माणसे दिसली नाहीत.

"जीव, ते दोघे बदमाश मोठ्या चताखीने पळून गेले आहेत. आणि आपल्याला पण मूर्ख बनवले. त्यांना पळून जायला त्या बाजूने गुहेतून वाट असेल." खड्गवर्मा म्हणाला.

"आता काय करायचे? सकाळ व्हायला आली आहे." असे म्हणत जीवदत्ताने गुहेतली एक मशाल घेऊन भोकांतून बाहेर पकडी. तिच्या उजेडांत त्यांना एक भुयारी वाट दिसली.

खड्ग आणि जीवदत्त भोकांतून निसटून त्या

भुयारांत उतरले. तिथे त्यांना आणखी दगडांशिवाय कांही दिसले नाही. खड्गवर्मानांनातून तलवार बाहेर काढली, व दुसऱ्या हातांत खाली पडलेली मशाल घेऊन तो भुयारातील बाटेने पुढे निघाला. जीवदत्त आपला मंत्रदंड भिंतीवर आपटून कुठे गुप्त दरवाजा आहे कां, ते पहात होता.

आता तऱ्हेने ते थोडा वेळ पुढे चालत राहिले. शेपटी गुहेच्या तोंडाशी आले. त्यांना स्मोर असे दिसले की पुढे मोठे पठार आहे. व छोट्या मोठ्या पडक्या इमारती व जुना नुरुन आहे. त्या जुन्या इमारती वधून जीवदत्त आश्चर्यचकित झाला. तो म्हणाला 'खड्ग, सूर्योदय झाल्याला आला आहे, आणि भुयारामार्गे आपण कुठल्या पडक्या

गांवात पोहोचलो आहोत?"

"हे कुठले जुनाट गांव आहे? इथे आहे तरी काय? बस, थोड्याफार इमारती." खड्गवर्मानांनी निराशेने म्हणाला.

"खूप पूर्वी हा गांवाचा मुख्य भाग सुद्धा असू शकेल. मांत्रिक व जटाभूत इथेच कुठेतरी बिळांतल्या सांपासारखे लपून बसले असतील. त्यांना बाहेर कासे हुसकणार?" जीवदत्त म्हणाला.

पण मांत्रिक आणि जटाभूत जीवदत्ताला वाटत होते तसे कुठेही तपले नव्हते. ते त्याच जागेच्या तळांत असलेल्या उंच नांडवात उच्च आसनावर बसलेल्या पुजारीणीच्या समोर गुडघे टेकून बसलेले होते. त्या पुजारीणीच्या दोन्ही बाजूला भयंकर आकाराचे दोन खड्गाधारी सैनिक उभे होते.

पुजारीण डोळ्यांतून आग पाखळत दांतओठ खात म्हणाली, "अधम मांत्रिका, मूर्ख मुत्ता, उठून उभे रहा. तुमच्या मूर्खपणामुळे ह्या पवित्र स्थानाचे रहस्य आता मनुष्याला माहित झाले आहे."

"महाराज्ञी, आपली आज्ञा असेल तर त्या दोन्ही मानवांना बंदी बनवून महाभुताला बळी देतो." वरधर कांपत मांत्रिक म्हणाला.

पुजारीण विकट हास्य करत म्हणाली, 'तोडापर्यन्त खाणे आणल्यावरच तुम्हा जटाभूत खाऊ शकतो. महाभुताच्या दयेने प्रयत्ना-

शिवायच हे दोन्ही मानव इथे आले आहेत. ते कुठून आले आहेत हे जाणून घेतल्या शिवाय त्यांचा बळी देणे घोष्याचे आहे." "कळले महाराज्ञी, आम्हाला समजले महाराज्ञी" असे सर्वांचे ओरडून म्हणाले.

पुजारीणीने नजर फिरवून सगळ्यांकडे बघत सांगितले, "जे सांगणार आहे ते नीट लक्ष देऊन ऐका.

मूर्खानों, त्या दोन्ही तरुणांना पकडा. पण त्यांना काही इजा होऊन देऊ नका. आणि माझ्याकडे घेऊन या. सूर्योदय झाला आहे तेव्हा ते आपल्या पवित्र धरामध्ये काय आहे ते बघायला गेले असतील. तुम्ही लपत लपत त्यांच्या पाठलाग करा. ऐका की ते आपापसांत काय बोलतात. बुधस्थच्या शुभ वेळेला त्यांना पकडून माझ्याकडे घेऊन या. तोपर्यंत त्यांना मोकळे फिरू दे.

"जशी आपली आज्ञा." असे म्हणून पुजारीणीचे चार सेवक, मांत्रिक व जटाभूत

मंडपातून बाहेर आले.

जटाभुताच्या नाराजीला पसरावर उरता नाही. तो थयथपाट करत म्हणाला 'गुरू, मागून जाऊन त्यांच्यावर तुझी पडीन आणि त्या दोन्ही मानवांना खाऊन टाकीन. त्यांच्यामुळेच महाराज्ञी पुजारीणीच्या रागाला मी बळी पडलो, आणि शिष्या खाव्या लागल्या."

"माझा पण घोर अपमान झाला" असे म्हणत मांत्रिकाने एक छोटा चाकू आपल्या हातांत घड घेत म्हटले "बघ, ते दोघे भुयाराच्या दारा समोर बसले आहेत.

आपण दोघे त्यांना मारून टाकून जंगलात पळून जाऊन, पुजारीण किती ही मंत्राक्षी जाणत असेल, पण आपल्याला त्यांच्या शिष्या आता खाव्याच्या नाहीत, आणि नंतर पण नाहीत." असे म्हणत वाघारारखा दबा धरून चालत, तो खड्गवर्मा आणि जीवदत्ताच्या दिशेने निघाला.

(क्रमशः)

भारताच्या भूमिकेला अमेरिका व रशियाचा दुजोरा

विसाव्या शतकाच्या शेवटच्या वर्षांत जगांतल्या दोन मोठ्या राष्ट्रांच्या नेत्यांनी भारताला भेट दिली - अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष बिल क्लिंटन व रशियाचे अध्यक्ष व्लादिमिर पुतीन। बिल क्लिंटन १९ व २० मार्चला भारतांत आले होते. अमेरिकेचे अध्यक्ष बीस वर्षांनंतर भारतभेटीस आले. पाकिस्तानने भारताच्या सीमेवर चार्ज ठेवलेल्या आक्रमक दहशतीच्या

बिल क्लिंटन

कुर्यांबद्दल क्लिंटननी खरमरीत टीका केली. त्यांनी पुढे सांगितले की सीमारेषेचा नियंत्रणनियम जर पाळला, तरच भारत-पाक तणाव कमी होण्यासाठी वाटापाटी होऊ शकतील.

रशियाचे अध्यक्ष पुतिन हे २ ऑक्टोबरला चार दिवसांच्या भेटीसाठी आले. भारत-पाक संघर्षात परकीय हस्तक्षेप होतो आहे त्याबद्दल त्यांनी नाराजी व्यक्त केली. अणुशक्तिचा शांततापूर्ण कार्यासाठी उपयोग करण्याबाबत भारताने रशियाबरोबर सहकार्य करण्याच्या करारावर भारताने सद्भाव केले.

व्लादिमिर पुतीन

२००० साली तीन नव्या राज्यांची निर्मिती झाली. ही या वर्षातली एक ठळक घटना आहे. मध्यप्रदेशातून छत्तीसगढ हे राज्य ३१ ऑक्टोबरला अस्तित्वांत आले. उत्तर प्रदेशांतले काही जिल्हे एकत्र करून त्यांचे उत्तरांचल राज्य ८ नोव्हेंबरला स्थापन आले. बिहारपासून अलग झालेले झारखंड हे भारतीय प्रजासत्ताकाचे २८ वे राज्य १४ नोव्हेंबरला बनले.

अर्धशतकापूर्वी केलेली भारताची राज्यघटना पुन्हा एकदा वज्र सहाग्रारांकडून पाहिली जावी अशी निकडीची गरज वाजपेयी सरकारला वाटायला लागली. म्हणून अकरा सवस्यांचे एक राष्ट्रीय कमिशन (मंडळ) नेमण्यांत आले. १५ फेब्रुवारीला सरकारने निर्णय घेतला की पुढील २५ वर्षे लोकसभेच्या सवस्यांची संख्या आठे तीन (५४५ संभासद) राहिल.

काश्मीरमधे अतिरेक्यांच्या कारवाया चालूच होत्या. भारत व पाकिस्तान यांच्यामधे वाटावाटी सुरू होण्याचे चिन्ह वर्षभर काही दिसेना. सीमापास गोळीबार दोन्ही देशांकडून होत राहिले. प्रधानमंत्री वाजपेयी यांनी एक ठाम निर्णय घेतला व १९ नोव्हेंबरला रमजानच्या पवित्र महिन्यांत जम्मू व काश्मीरमधे भारतापुरती युद्धबंदीची घोषणा केली.

२० डिसेंबरला त्यांनी हा निर्णय २६ जानेवारी २००१ पर्यंत वाढवल्याने जाहीर केले. त्याचप्रमाणे संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या ठरावानुसार, काश्मीरच्या नावतीत जनतेचे सार्वमत घेण्याचा निर्णय आता मसतबाब झाला असल्यामुळे त्याचे समर्थन आता करता येणार नाही असे ही त्यांनी सांगितले.

विसाव्या शतकांतल्या भारताच्या राजकीय व सामाजिक इतिहासाची ही झलकजानेवारीपासून आणखी तुमच्यापुढे ठेवली आहे. तुमचे मत अगत्य करू नये. - संपादक

मुलगी पसन्त आहे

कराट गांवात गोपू नांवाचा एक शेतकरी रहात असे. तो आपली शेती स्वतः करत असे. व गरज पडल्यास दुसऱ्या शेतकऱ्यांना पण मदत करत असे. गांवामध्ये त्याला चांगला मान होता.

त्याला दोन मुली होत्या. मोठ्या मुलीचे लग्न होऊन ती सासरी गेली होती. दुसरी मुलगी पण आता लग्नाची झाली होती. त्याची बायको त्याच्यामागे रोज कटकट करत असे, की दुसरीचे पण लवकरांत सबकर लग्न करण्या।

एक दिवस गोपू शंकराच्या देवळांत शंकराला अभिषेक करत होता. मंडपात बसलेल्या दुसऱ्या माणसाला तो म्हणू लागला, "हा आमचा देव सर्वांना पावतो. असं म्हणतात की आमचे एक पूर्वज शेतात नांगरत असताना त्यांना हे शिबलिंग मिळाले. ही गोष्ट गावांतल्या सर्व लोकांना जेव्हा कळली तेव्हा सर्वांनी मिळून

हेमंडिर बांधले. रोज शेतांत जाण्यापूर्वी शेतकरी इथे येऊन देवाला नमस्कार करून देवाचा आशिर्वाद घेऊन कामाला जात असत. तू पण अभिषेक कर. तुझी इच्छा ते पुरी करतील." अभिषेकचा विधी पूर्ण झाल्याबरोबर पुजारी त्याच्याजवळ आला. आणि त्याने देवाचा प्रसाद त्यांना खायला दिला. त्याच वेळी एक घोडागाडी देवळासमोर थांबली. गाडीवान एका माणसाला विचारत होता "गोपूजीचे घर कुठे आहे?"

देवळाच्या बाहेर येणाऱ्या गोपूने तो प्रश्न ऐकला. तो गाडीवानाजवळ जाऊन म्हणाला "मीच गोपू आहे. तुला काय हवे आहे?"

तेव्हा एक माणूस गाडीतून खाली उतरला. त्याने उंची कपडे घातले होते. गळ्यांत हार होता. चारी बोटांत अंगठ्या होत्या. चांगला श्रीमंत दिसत होता.

गोपूकडे निखून बघितल्यावर तो माणूस म्हणाला "अरे गोपू! तू मला जोळखले नाहीस?"

अरे तुरे करणाऱ्या त्या माणसाकडे आश्चर्याने बघत गोपू एकदम ओरडला. "अरे मुकुन्द, तू!"

होकारार्थी मान हलवत मुकुन्द हँसत होता. मुकुन्द खूप अगोदर म्हणजे जवळ जवळ वीस वर्षांपूर्वी ह्याच गावात राहत होता. घरजावंई बनून तो गोपालपूर गावाच्या गांवात राहणारा गेला.

सासर श्रीमंत होते आणि ह्याने पण मेहनत करून खूप पैसे मिळविले. श्रीमंत असल्यामुळे आसपासच्या गांवांत देखील त्याला मान मिळत असे.

मोठ्या प्रेमाने गोपू मुकुन्दा आपल्या घरी

घेऊन गेला. बायको मुतांशी त्याची ओळख करून दिली. त्याचे चांगले आदरातिथ्य केले, आणि म्हणाला, "वीस वर्षे झाली, तरी न विसरता माझ्या घरी आतास. असं वाटतंय की जणू सुदाम्याच्या घरी श्रीकृष्ण भावाने आले आहेत. गांवात माझे थोडेफार चांगले नांव आहे. माझ्याकडून जर कांही मदत होण्यासारखी असेल तर मी जरूर करेन."

मुकुन्द हँसत म्हणाला, "गोपू माझे म्हणजे लक्ष देऊन ऐक. मला दोन मुलगे आहेत. एकही मुलगी नाही. माझे दोन्ही मुलगे शेती करतात. शेती हा आमचा सहाय्य प्राण आहे. कितीही नोकर माणसे असली, तरी शेतीची कामे आपही स्वतः करतो. माझी बायको पण घरी राहून घरकाम करते. आईशुरांची काळजी होते. देवदेवने पहिली सून देखील अशाच स्वभावाची मिळाली आहे. दुसरी सून बघायला जवळच्याच वसन्तपूर गांवी जाणार होती. पण मला नाही वाटत त्याची आता कांही आवश्यकता आहे. तुझ्या घरी जल्मावर मला असे वाटले की तुझी धाकटी मुलगी वाणी माझी दुसरी सून झाली, तर फार चांगले होईल. हे स्थळ माझ्या मुलाला बघताना पण आवडेल. मी माझे मनोगत तुला सांगितले. या नंतर जशी तुझी मर्जी."

गोपूच्या आज्ञेला बाराबर राहिला नाही. त्याला वाटले आपण स्वप्नांत तर नाही ना? तो म्हणू लागला "माझे ह्यापेक्षा अधिक मोठे भाय काय असणार? माझी मुलगी एका संपन्न कुटुंबात सून म्हणून जाईल, ह्यापेक्षा मला आणखी काय पाहिजे? तू जेवढा मनाशीत

तेव्हा तुला मी कदाचित् बरेच शकणार नाही, पण थोडाफार हुंडा मी नक्कीच देईन."

मुकुन्द गोपूची पाठ थोपटत म्हणाला, "गोपू, तुझ्यापासून कांही लपतेले नाही. मी देखील साधासुधा शेतकरी तर होतो. घरजावंई होऊन श्रीमंत सासुरवाडीस गेलो, पण त्या लोकांनी मला फार चांगल्या तऱ्हेने सांभाळ केला. मला आपल्या कुटुंबातलाच एक मानला. आपल्या व्यवहारांत, बोलण्या चालण्यांत कधी कडवटपणा आणला नाही. मी हुंडा घेऊन काय करं? माझ्याकडे पैसा अडका पुष्कळ आहे. सून आमच्या कुटुंबात मिळूनमिसळून वागेल, आमच्या कुटुंबातलीच एक होऊन जाईल, येवढीच माझी मुलीवद्दत अपेक्षा आहे."

मुकुन्द निघण्याआधी असे ठरले की, मुकुन्दची बायको व मुलगा तबकच मुलीस पहायला येतील, आणि मग मुलाची तारीख ठरेल.

मुकुन्दा निरोप देण्यास नेह्यां गोपू नाहिर आला, तेव्हा परस्वाराकडून वाणी पळत आली व म्हणाली, "तबकच जोराचा पाऊस येईल असे वाटते आहे. थोडं पावून नंतर गेलात तर बरे होईल" मुकुन्द आकाशाकडे पहात म्हणाला, "तू असे काय म्हणतेस? इथे तर चांगले कडक उन् पडले आहे आणि तू म्हणतेस पाऊस येईल!"

वाणी मुकुन्द आणि आपल्या बडिलांना मागच्यादारी घेऊन गेली. आणि म्हणाली, "हे बंधा, मुंग्या तोंडात पांढरी अंडी फक्तून ओळीने बाहेर येत आहेत. कोंबडी आपले पंख पसरून वाळवते आहे.

माझा सैराविरा इकडे तिकडे उडत आहेत. ही सगळी पायसाची लक्षणं आहेत."

मुकुन्द तानडतीव म्हणाला, "बाबा! तू माझी सून घ्यायला आली योग्य मुलगी आहेत. तुझ्या सासूला तू एकदम पसंत पडशील."

थोड्याच वेळांत पाऊस पडूं लागला, व वाणीचे भविष्य खरे ठरलें

घरी आल्यावर मुकुन्दने आपल्या बायकोला सर्वहकीगत सांगितली. त्याची बायको व मुलगा वाणीला बघायला आले. त्यांना पण ती खूप आवडली, त्यांनी आपापसात ठरविले, वाणी आपली सून करायची.

मुकुन्दच्या बायकोने वाणीला विचारले "छोटा आणि मोठा जर मामला मिळाले तर फायदा होईल, की आधळा आणि कुबळा मिळाले तर फायदा होईल? झाचे बरोबर उत्तर दिलेस तर माझी सून होण्याला योग्य ठरतील."

वाणीने लगेच उत्तर दिले, "आसे जर समजले की छाप्यासून गोपाललाच फायदा होणार आहे. तर पापाबरोबर कुणीही राहिले तरी त्याचा फायदाच होईल."

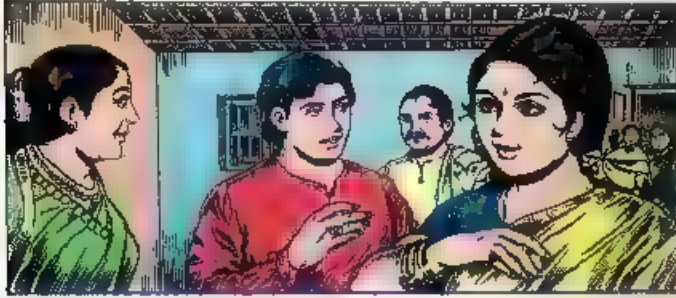
वाणीचे उत्तर ऐकून मुकुन्दचा आनंद गगनात मगवेना. तो आपल्या मुलाला म्हणाला, 'मुला, मला वाणी अतिशय आवडली आहे. तीच तुझी पत्नी व्हायला लायक आहे."

तेव्हा मुकुन्दच्या मोठ्या मुलाने वाणीला समजावून सांगितले की "नवग्रहात सूर्य हा मोठा आहे. बुध हा छोटा. आधळा म्हणजे शुक्र व कुबळा म्हणजे शनी. मामा म्हणजे चंद्र. जेव्हा हे सगळे ग्रह चंद्राजवळ येतात तेव्हा पाऊस पडतो. आपली ग्रहदशा चांगली असेल तर आपे घडने तेव्हा शेतीला आवश्यक असणारा पाऊस पडतो. गुरु ग्रहावर विश्वास ठेवूनच शेतकरी शेती करतो. तू बरोबर उत्तर दिलेस म्हणून मी तुझे कौतुक केले."

वाणी हसत म्हणाली, "हे अनुभवाचे बोल आहेत पण त्यांच्याबरोबर अवलंबून राहणे हाही बरोबर मार्ग नाही."

हे ऐकून मुकुन्दची बायको तिच्यावर जमस्तीच खूप हास्यी कारण तिच्या म्हणण्यात ओतप्रोत सत्य भरलेले होते.

थोड्याच दिवसांनी त्याचे लग्न झाले. जेना जाता मुकुन्द गोपूला म्हणाला, "अगदी योग्य मुलीला सून म्हणून घेऊन जात आहे तिच्या आगमनाने माझ्या घराची भरभराट होईल."

अप्रैल २००१

६२ अश्वमेध यज्ञ महाभारत

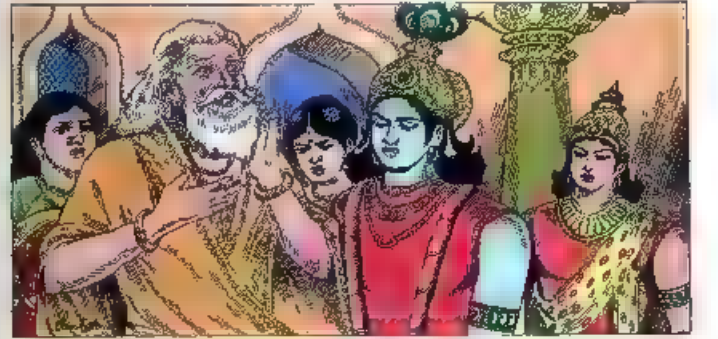
युधिष्ठिराच्या राज्याभिनंदाकरिता श्रीकृष्णानी बरोच काळ हस्तिनापूरंत राहून त्याचा पाहुणचार घेतला. त्यावेळी त्यांना आपले पिता वसुदेव याना भेटण्याची इच्छा झाली. म्हणून सात्यकी व सुप्रदेसह ते दारकेला पळत आले.

वसुदेवाने कृष्णाकडून पुढाची सारी हकीकत जाणून घेतली आणि आपला नातू अभिमन्यू याच्या मृत्यूबद्दल शोक व्यक्त केला.

त्यामधल्या काळांत युधिष्ठिराने अश्वमेध यज्ञासाठी आनवश्यक ते धन हिमालयातून आणण्याचा संकल्प केला. पांडवांनी सैन्य एकत्र केले. तेव्हा धृतराष्ट्र, कुंती आणि गांधारीची अनुमती घेऊन पांडव हिमालयाच्या दिशेने जाऊ

लागले. नवानावे, अश्वमेध व पर्वतांच्या रागा ओलाढ्य ते हिमालयात पोचले. मरुतने जिरें आपली संपत्ती ठेवली होती तिथेच त्यांनी पुढांम होकला. एक रात्रभर उपवास व जागरण करून ते व्याघ्राबराबर बसले आणि त्यांनी शिव, कुजेर आणि मणिभद्राची प्रार्थना केली. भुतांसाठी अन्नबळी घेऊन त्यांनी ती संपत्ती शोधून काढली. ती सारी सोन्याची पात्रे होती. ती घेऊन जाण्यासाठी असंख्य उंट, घोडे, वाहने, आणि मणसांची जरूर पडली. शेवटी सारे धन घेऊन पांडव पंडळी हस्तिनापुराकडे परतली.

अश्वमेध यज्ञाची तयारी सुरू आहे ही बातमी ऐकून कृष्ण, प्रद्युम्न सात्यकी वगैरेना घेऊन

चांदोबा

हस्तिनापुराकडे निघाले. त्यांच्याचरीकर सांन, चारुवेणा, गद, कुतबर्मा, सुभद्रा आणि बलराम-देखील निघाले. धृतराष्ट्राने विदुराच्या बरोबर पुढे होऊन त्याचे स्वागत केले. यावेळेस कृष्ण युयुत्सुच्या भवनांत राहिले.

न्यसेर्जी उतरले एका बालकाला जन्म दिला. पण ते बालक रडले नाही. निजीय असल्यासारखे पडलेले होते. सर्वजण फारच उदास झाले. कुंतीने कृष्णाला बोळावण्याचा विचार मनांत आणला. तेवढ्यांत सत्यकीबरोबर कृष्णाचे तिथे आले. त्यांना पाहून तिथे उपस्थित असलेल्या सुभद्रा, द्रौपदी शरीर स्त्रिया रडायला लागल्या.

कुंतीदेवी कृष्णाला पाहून रडबेल्या आवाजात म्हणाली, "हे कृष्ण, आता तूच या बालकाला वाचवले. पाहिजेस अश्वत्थामाने ज्या अस्त्राचा उपयोग केला होता, त्यामुळे तुझ्या माण्याचा

मूलग आज मृतावस्थेत जन्मला आहे. त्याला कृपा करून वाचव."

अशाप्रकारे सुभद्रा, उत्तरा आणि द्रौपदीनेही कृष्णाला अनेक प्रकारे नेच सांगितले. ही बातमी ऐकून उत्तरा वेशुद्ध झाली.

कृष्णाने आपल्या कमलचरणांनी मृत बालकाच्या शरीराला स्पर्श केला. तेव्हा त्या बालकाच्या शरीरात चेतना निर्माण झाली. लगेच सर्वजण प्रसन्न झाले. ब्राम्हणांनी बालकाला आशिर्वाद दिला. पांडवांचा वंश परिक्षीण होत असतानाच तो बालक जिवंत झाला म्हणून त्याचे नाव कृष्णाने परिक्षित ठेवले. ते बालक विसाव्याशी चांगल वाढू लागला.

परिक्षित महिन्याच्या झाला तोपर्यंत पांडव हिमालयातले धन घेऊन हस्तिनापूराला परत आले. त्यांच्या आगमनाची बाहिनी कळताच शहर सुद्धा तऱ्हेने सजवले गेले. सर्व पांडवांचे स्वागत करायला यादव पुढे निघाले. सर्वत्र नृत्यगायन सुरू झाले. या कोलाहलात पांडवांनी हस्तिनापुरात प्रवेश केला. जेव्हा त्यांना इतरांकडून कळले की त्यांना एक नातू झाला होता, तो जन्मतःच मृत होता आणि त्या बालकाला कृष्णाने वाचवले, तेव्हा ते फारच प्रसन्न झाले, सर्वांनी मनमोकळेपणाने कृष्णाचे अभिनंदन केले.

त्यानंतर युधिष्ठिराने व्यास आणि कृष्णाची समीचीन घेऊन अश्वमेध यज्ञ करण्याचा उपक्रम केला. चैत्रपौर्णिमेच्या दिवशी युधिष्ठिराने यज्ञाची दीक्षा घेतली, यज्ञाच्या घोड्याची परीक्षा सुरू व ब्राह्मणांनी मिळून करावची होती. त्यानंतर त्या घोड्याला सर्व देशांत फिरवून आणावचा होता,

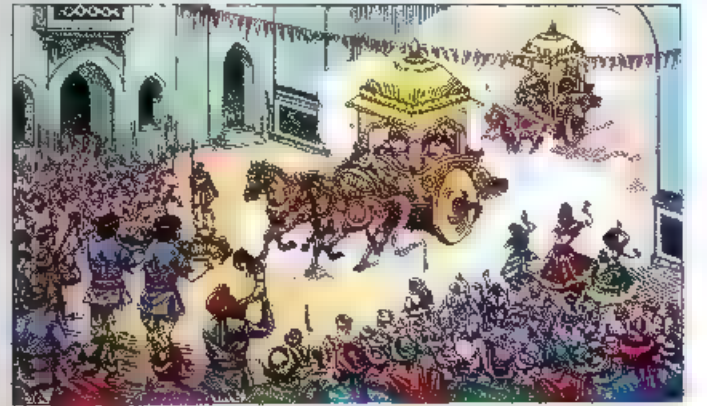
साऱ्या देशभर व्हिडवून नंतर तो परत येणार होता ही या यज्ञाची पद्धत होती.

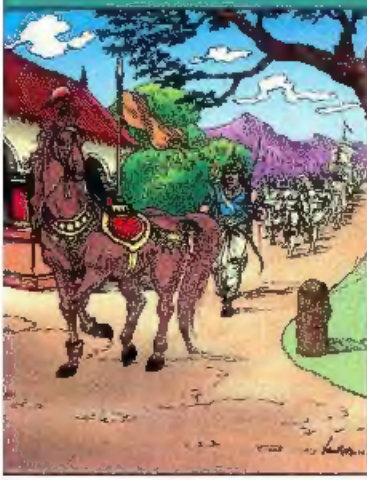
अश्वमेध यज्ञाच्या वेळी युधिष्ठिर पूजेत असतील म्हणून अशी योजना ठरली की मीम नकुलच्या मदतीने राज्यकारभार पाहिल. अर्जुनाने यज्ञाच्या घोड्यालागून चालत घोड्याचे रक्षण करायचे ठरले आणि त्याचे रक्षण व कुटुंबाचे उत्तरदायित्व सभाळण्याची जबाबदारी पाहण्यास महदेवास नियुक्त केले.

अश्वमेधकाच्या रूपांत त्याच्यामार्गे जाणाऱ्या अर्जुनाला युधिष्ठिराला सांगितले, "हे अर्जुन, यज्ञाच्या घोड्याच्यामागून त्याचे रक्षण करीत जाताना जर कुणा क्षत्रियाने तुझ्याशी सामना केला, तरी तू त्याच्याशी वैर निर्माण करू नकोस आणि त्यांनाही यज्ञात भाग घेण्यासाठी निमंत्रण दे."

यज्ञाची दीक्षा घेऊन युधिष्ठिराने यज्ञाचा घोडा स्वतःच सोडला, घोड्याच्या पाठीमागून गादीव धनुष्य धारण करून अर्जुन चालू लागला. तेव्हा नगरातले एकत्र झालेले सारे नागरिक फारच आनंदित झाले. अर्जुनबरोबर अत्र्याचे पोषण करणारा याज्ञवल्क्याचा एक शिष्य, वेतपारंगत कनिष्ठ ब्राह्मण व अण्णखी काही क्षत्रिय चालू लागले. युद्धांत पांडवांनी जी मृगी जिंकली होती, त्यांत यज्ञाचा घोडा मुक्तपणे फिरत होता.

जरी युधिष्ठिराने सांगितले होते की कुणाशी युद्ध करू नकोस, तरीही अर्जुनाला आपल्या मार्गात अनेकजणांशी युद्ध करावे लागले. काही ठिकाणी विराट व यवनांशी त्याला सामना करावा लागला. अनेक आर्य क्षत्रियांनी देखील अर्जुनशी युद्ध केले. परंतु सगळ्या लढानमोठ्या युद्धात अर्जुन नेहमी विजयी ठरला.

महाभारतीय युद्धांत त्रिगर्ताला अर्जुनाने ठार मारलं होतं. म्हणून यज्ञाच्या धोड्यामागून अर्जुन येतो आहे असं समजल्यानंतर त्रिगर्ताचे मुलगे व नातू यज्ञाच्या धोड्याला पकळण्यासाठी आले. त्यांच्याशी भमतेने बोलावे असे अर्जुनाच्या मनांत होते, पण त्या सर्वांनी अर्जुनाचा बाणांचा वर्षाव केला. म्हणून अर्जुनाला त्रिगर्ताचा नेता सूर्यवर्मा याच्याशी युद्ध करावे लागले. जेव्हा अर्जुनाने सूर्यवर्मा, केतुधर्म, धृतयर्मा आणि इतर अठरा त्रिगर्तांबरोबरच्या योद्ध्यांना मारले, तेव्हा बंकीचे सर्वजण अर्जुनाच्या आधीन झाले.

अशाच तऱ्हेने प्रागज्योतिषपुरांत भगदत्ताचा पुत्र वज्रदत्त याने अर्जुनाबरोबर युद्ध केले. अर्जुनाने त्याला पराजित केले, पण त्याचा वध न करता त्याला सोडून देऊन अश्वमेध यज्ञांत भाग घेण्यासाठी त्याला निर्मंत्रण दिले.

अप्रिल २००१

त्यानंतर संध्याच्याबरोबर अर्जुनाने युद्ध केले. अर्जुनाने सर्व संधवाना हारवले. महाभारतीय युद्धांत अर्जुनाच्या हातून संधव मारला गेला होता. त्याची पत्नी दुःशला धृतराष्ट्राची मुलगी होती. अश्वमेध यज्ञाच्या धोड्याबरोबर अर्जुन आला आहे, हे ऐकल्यावर दुःशलाचा मुलगा सुख याने प्राणत्याग केला.

दुःशलाने आपल्या नात्याला एका रथांत बसवून त्याला अर्जुनाकडे नेले आणि ती म्हणाली, "हाही तुझा नातू आहे, परीक्षितासारखाच; त्याला पाहून तू या साऱ्या संधवांना क्षमा कर. याच्या आंबांमानी तुझ्याशी द्रोह केला होता. त्याबद्दल आप्हाला फार बाईट बारतं, म्हणून तू ही गोष्ट विसरून जा."

हे बोलणें ऐकून अर्जुनाने आपली चुलतबहीण दुःशलाहिला जवळ घेतले, व तिचा आणि तिच्या नातवाला धर्ती परत पाठवले. त्यानंतर तो आपल्या यज्ञाच्या धोड्याच्या पाठीमागून जाऊ लागला.

कांही दिवसानंतर यज्ञाचा घोडा मणिपूरमध्ये पोचला. त्यावेळेस बभ्रुवाहन मणिपूरकर राज्य करीत होता. तो अर्जुन व चित्रांगदाचा पुत्र होता. जेव्हा त्याने ऐकलं की त्याचे वडील त्या प्रदेशांत येत आहेत, तेव्हा त्याने कांही ब्राह्मणांना बरोबर घेतले व तो अर्जुनाला पाहायला आला.

आपल्या मुलाचे हे वर्तन पाहून अर्जुनाला फारच रग आला. तो म्हणाला, "तू क्षत्रिय नाहीस की काय? मी इतं कांही पाहणुनचर ध्यायला आलेलो नाही. द्वातांत अज घेऊन यज्ञाच्या धोड्याचे रक्षण काप्यासाठी आलो आहे. जर तू

50

चांदोबा

खरा वीर असशील तर धोड्याला पकडून माझ्याशी युद्ध कर! हे करायचं सोडून तू गोड गोड गप्पा मारायला कशाला आला आहेस? तुला याची लाज वाटत नाही कां?"

त्यावेळी तिथें उलुपी आली, आणि आपला मुलगा बभ्रुवाहन याला म्हणाली, "बाळ, मी नागवंशातली एक स्त्री आहे, तुझी माता आहे. तुझे पिताश्री युद्धाच्या मस्तीत आहेत. तू युद्ध करून त्यांना प्रसन्न कर."

मावर बभ्रुवाहनाचा पुरुषार्थ जाणा झाला. रणवेष घालून, रथावर स्वार होऊन तो अर्जुनाशी युद्ध करायला आला. दोघांच्यात जोखर युद्ध झाले. त्या युद्धांत दोघेही बेहोष झाले. चित्रांगदाने येऊन पाहिले की तिचा पती व पुत्र दोघेही बेहोष होऊन जमिनीवर पडलेले आहेत. ती रथायला लागली. धोड्याचा वेळांत बभ्रुवाहन शुद्धीवर आला. अर्जुनासाठी रडणारी **अपली माता** पाहून आपल्या कृत्याबद्दल त्याने पश्चात्ताप व्यक्त केला आणि अनशन व्रत केले.

त्यावेळेला उलुपीने त्याच्याजवळ जाऊन म्हणले, "अरे वेड्या, तुला काय वाढलं की तुझे वडील तुझ्या हातून मारले गेले आहेत? अरे त्यांना कुणीही जिंकू शकणार नाही. मी आपल्या मायेच्या प्रभावाने तुझ्या मनांत असा भ्रम पैदा केला आहे. हा मणी घेऊन जा आणि त्याचा स्पर्श त्यांना कर. ते लगेच उठून उभे राहतील." बभ्रुवाहनाने त्याप्रमाणे केले. त्या मण्याचा स्पर्श होताच अर्जुन उठून बसला. अर्जुनाने बभ्रुवाहनाला आतिथ्य दिले. तिथेंच उलुपी आणि चित्रांगदास! पाहून तो फारच प्रसन्न झाला. त्या दोघीजणींना त्याने विचारले, "तुम्ही

चांदोबा

दोघी युद्धक्षेत्रांत कां आला आहात?"

त्याला उत्तर देताना उलुपी म्हणाली, "आपण भीष्मपितामहांना अन्यायाने मारलं होतं, आणि त्या पापाचे आपण धनी झाला होतात, त्या पापाचा परिहार करण्याच्या निमित्ताने मी आपल्याला आपल्या पुत्राच्या हातून मारवलं."

हे ऐकून अर्जुन अतिशयच प्रसन्न झाला. त्याने बभ्रुवाहनास अश्वमेध यज्ञांत भाग घेण्यासाठी निर्मंत्रण दिले. बभ्रुवाहनाने अर्जुनाला विनंती केली की त्याने निदान एक रात्र तरी आतिथ्य स्वीकारावे. पण धोड्याच्या पाठोपाठ जाणं अनिवार्य असल्यामुळे ही विनंती मान्य करणे शक्य नव्हते असे अर्जुनाने सांगितले.

यज्ञाचा घोडा त्यानंतर समुद्रकिनाऱ्यापर्यंत गेला, व तिथून इंद्रप्रस्थाकडे जाऊ लागला. अनेक देश फिरत फिरत शेवटी मगधची राजधानी राजगृह

51

अप्रिल २००१

झें तो पोंचला. तिथला राजा मेघसंधि अर्जुना-
बरोबर केलेल्या युद्धांत हरला.

मेघसंधीच्या युद्धकौशल्यावर अर्जुन खूष
होऊन म्हणाला, "तू लहान आहेस, तरीसुद्धा तू
फारच चांगल्या प्रकारे माझ्याशी लढलास. तुझा
बोध करण्याची मला पुढीच इच्छा नाही. येत्या
चैत्र पौर्णिमेला माझे ज्येष्ठ बंधू युधिष्ठिर अश्वमेध
यज्ञ करणार आहेत. तू तिथे येऊन यज्ञांत भाग
वेतला पाहिजेस."

अशा रितीने अर्जुनाने घोड्याच्या मागून
चालत मंदच्छ, निषाध, शकुनिचे पुत्र, गांधार
राजा, द्रुपिड, ओंड आणि उडिय राजांच्याबरोबर
बुद्ध केले आणि विजयी होऊन हस्तिनापुरला परत
आले. तोपर्यंत चैत्रपौर्णिमा जवळ आली होती.
एक महिन्यापूर्वीच यज्ञाच्या सान्या विधींना
सुरुवात झालेली होती.

यज्ञाच्या वेळी असंख्य लोक उपस्थित होते.
त्यांत अनेक वेदविद्यापारंगत आणि राजेही होते.
कृष्ण आणि बलराम आपल्याबरोबर सात्यकी,

प्रद्युम्न, सांब, गदा, कुतर्क्या आणि अनेक यादव
प्रमुखाना बरोबर घेऊन आले होते. चित्रगंदा व
उलुपीला बरोबर घेऊन दभ्रुवाहनदेवीला यज्ञांत
भाग घेण्यास आला.

ठरलेल्या मुहूर्तावर अश्वमेध यज्ञ मोठ्या
भाटामारांत पार पडला. यज्ञांसाठी आलेल्या
सर्वजणांना युधिष्ठिराने भरपूर दानधर्म केला.
सर्वांनी यज्ञाची प्रशंसा केली. युधिष्ठिराच्या
दातृत्वाची मुक्त कंठाने स्तुती केली. त्यावेळी तिथे
एक मुंगूस आले आणि म्हणाले, "आपण सारेजण
या यज्ञाची तोंड दुखेपर्यंत स्तुती करत आहात.
पण मधुकरात मागून कुक्षेत्रांत राहणाऱ्या एका
मुनीने जे सत्तूचे दान केलेले आहे, ते पा वानपेक्षा
कितीतरी महत्त्वपूर्ण आहे."

मुंगूसाचे हे बोलणें ऐकून सारेजण आश्चर्याने
थक झाले. त्यांनी विचारले, "तू कोण आहेस?
कुठून आला आहेस? साखविधीच्या नियमानुसार
हा जो यज्ञ संफळ झाला आहे, त्यांत कोणते न्यून
आहे? खरं खरं काय आहे ते सांग पाहू!"

- इमरा:

Statement about Ownership of CHANDAMAMA (Marathi) Rule 8 (form VI), Newspaper (Central) Rules, 1956

1. Place of Publication	82 Defence Officers Colony Ekkatuthangal Chennai-600 097
2. Periodicity of Publication	MONTHLY 1 st of each calendar month
3. Printer's Name Nationality Address	B. VISWANATHA REDDI INDIAN 82 Defence Officers Colony Ekkatuthangal Chennai-600 097.
4. Publisher's Name Nationality Address	B. VISWANATHA REDDI INDIAN 82 Defence Officers Colony Ekkatuthangal Chennai-600 097
5. Editor's Name Nationality Address	B. VISWANATHA REDDI (Viswam) INDIAN 82 Defence Officers Colony Ekkatuthangal Chennai-600 097
6. Name and Address of individuals who own the paper	Chandamama India Ltd. Board of Directors: 1. Vinod Sethi 2. B. Viswanatha Reddi 3. P. Sudhir Rao 82 Defence Officers Colony Ekkatuthangal Chennai-600 097

I, B. Viswanatha Reddi, do hereby declare that the particulars given above
are true to the best of my knowledge and belief.

1st March 2001

B. VISWANATHA REDDI

मुलाची जबाबदारी

देवसेन हा श्रीधरपुराचा राज्यकर्ता होता. लोक म्हणायचे की ते काहर घर्मनिष्ठ आणि अनुभवी राज्यकारणी आहेत.

विनीतसेन हा त्यांचा मुलगा. क्षत्रियांस आवश्यक असणाऱ्या सर्व विद्यांत पारंगत होता, तो अतिशय हुषार व समजूतदार होता. म्हणून देवसेनाने त्याच्यावर लवकरच राज्याची जबाबदारी टाकायचे ठरविले. तरीही त्याची राज्य करण्याची पद्धत व व्यवहार चातुर्य ह्याची परिष्का घ्यावी अशी राजाची इच्छा होती.

एक दिवस देवसेन आपल्या बरोबर आपल्या मुलाला दरबारांत घेऊन गेला. सिंहासनावर बसल्या बरोबर मंत्री राजाला म्हणाले, "महाराज, आपल्या दर्शनासाठी एक श्री व तिचा मुलगा आलेला आहे."

राजाने त्यांना दरबारांत घेऊन घेण्यास फर्माविले. सीता आणि तिचा मुलगा गोविंद दरबारांत आले.

"तुम्हाला माझ्याशी काय बोलायचे आहे?"

तुमची काय अडचण आहे?" राजाने त्यांना विचारले. "गोविंद म्हणाला, "महाराज, आम्ही गरीब आहोत. गौसमसुरी करून आम्ही पोटभरतो. मला तीन मुले आहेत. मी आणि माझी बायको सतत काम करतो. पण तरीही कुटुंबाचे पोषण नीट करू शकत नाही. त्यांच्या गरजा भागवू शकत नाही. अशा परिस्थितीत माझ्या म्हातान्या आईचा सांभाळ करणे मला शक्य नाही. ह्या खेरीज ही सारखी आजारी पडते. जेव्हा बघावे तेव्हा सारखी म्हणत असते, "पोटांत दुखतंय डोकेदुखीने मी अगदी बेजार झालेली आहे." आता मी आईच्या दुखण्याचा इलाज कसा करणार? म्हणून मी तिला सारखा म्हणत असतो की वृद्धाश्रमांत जा. पण ही म्हातारी तिथे रहाण्यास तयार नाही. आता आपण तरी तिला समजावू शकाल, अशी आशा करून आपल्याकडे आले आहे महाराज."

सीता म्हणू लागली, "महाराज, एका आईचे दुःख आपणच समजू शकत. शरीरांत जोपर्यंत

बळ होते, जीव होता, तोपर्यंत मी काम करत होते. आता मी म्हातारी झाले आहे. शरीरांत ताकद नाही. कुठलेही काम करायच्या स्थितीत नाही. मुलगे, सून, नातवंडे असून देखील मी अनाथ झाले आहे. वृद्धाश्रमांत जा म्हणून हे सगळे माझ्यामागे लागले आहेत. ह्यामुळे माझा जीव अगदी कापावीस होतो. आता तुम्हीच सांगा, मी काय करू?" म्हातारी खत खत म्हणाली.

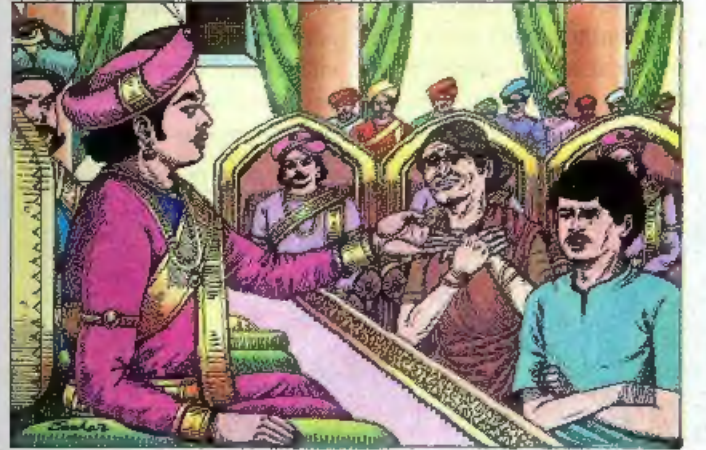
देवसेनाने दोघांचे म्हणणे लक्ष देऊन ऐकले होते. जवळच बसलेला त्याचा मुलगा देखील हे संभाषण नीट ऐकत होता. आणि त्यावरच विचार करत होता. गोविंद व त्याच्या आईचे तो बारकांनी निरीक्षण करत होता.

राजाने विनीतच्या कानांत हळूहळू म्हटले, "विनीत, हे भांडण कसे सोडवायचे? मला तर

कांही सुचत नाही. तुंच विचार करून ह्यांतून मार्ग काढ."

विनीतसेन म्हणाला, "ह्यांत न समजाण्या-सारखे काय आहे? गोविंद जे म्हणतो आहे ते सुद्धा खरे आहे. त्याला आपल्या भविष्यकाळाची काळजी वाटते. व आपण अगदी अगतिक आहोत असे त्याला वाटते आहे." मग गोविंदकडे पळून तो म्हणाला, "थोडेफार शिकलेला दिसतोय. कुठल्या एका ग्रंथात असे कांही लिहीले आहे का, की अगदी सोप्यांत आई वडिलांचा सांभाळ करणे मुलाचे कर्तव्य आहे?"

"नाही महाराज, असे कुठेही लिहीलेले नाही." गोविंद दाखून म्हणाला, नंतर म्हणाला, "आपण वेगवेगळे पशुपक्षी पहातो, त्यांचे धातून पोषण त्यांना पंख फुटोपर्यंतच केले जाते. उदायता

वायला लागले की ते स्वतः आपले पोट भरतात, ते आपल्या मुलांना असो म्हणत नाहीत की असापर्वत आम्ही तुम्हाला सांभाळले, तेव्हा आता आमचा सांभाळ करणे हे तुमचे कर्तव्य आहे."

"तू जे म्हणालास ते खरे आहे, पण गोविंद, मला मला एक शंका आहे." विनीतसेन म्हणाला. गोविंदला वाटले ह्या विषयांत विनीतसेन त्याचीच बाजू घेत आहेत म्हणून तो उत्साहाने म्हणाला, "विचारा महाराज." विनीतसेनने विचारले "तू मानव आहेस की पशुपक्षी? नीट विचार करून उत्तर दे."

गोविंद धाबरात म्हणाला "मी मानवच आहे महाराज."

"तू जर खरोखरच मनुष्य असशील तर आईला मानाने धरी घेऊन जा. आणि आपली चूक समजून, मिळून मिसळून राहायला शीक. स्वार्थी नवूनकोस, सर्व प्राणिमात्रांल मानवजन्म उत्तम व सर्वश्रेष्ठ समजला जातो. अनेकवेळां परतफेडीची आशा न करता मनुष्य दुसऱ्याला मदत करतो, त्याचे कष्ट

कमी करतो. पुढी आई तुला कोणी परकी नाही, तिने तुला जन्म दिला आहे. तुझ्यासाठी अनेक कष्ट केले आहेत. तुला वाढवून मोठे केले आहे. अशा थोर मातेला मिडकारणं हे फार मोठे पाप होईल. तू हे पाप करू नकोस. आता तुला सत्य काय ते कळले का? आपले कर्तव्य काय हे कळले का?" विनीतसेनने विचारले.

विनीतसेनचे बोलणे ऐकून गोविंदचे डोळे गरगरं लागले. आपल्या चुकीचा त्वाला परकात्ताप होऊन आपल्या आईची भूमा प्रागत तो तिच्या पायावर कोसळला. आणि आगोदर आपल्या मुलांस व नंतर विनीतसेनास "शंभर वर्षे जगा," असा अंशिर्याद दिला.

आपल्या मुलाचा निर्णय ऐकून राजा खूप खूष झाला. त्याला समजले की आपल्या मुलाला धर्मकारणांतले नारकाचे चांगलेच माहिती आहेत. आणि तो चांगला बुद्धिमान आहे. ह्या घटनेनंतर कांही दिवसांतच राजाने आपल्या मुलाच्या हातांत राज्यकारभार सोपविला.

